

УДК 343.611.1

ПОНЯТТЯ УМИСНОГО ВБИВСТВА ПОЄДНАНОГО ІЗ ЗГВАЛТУВАННЯМ АБО НАСИЛЬНИЦЬКИМ ЗАДОВОЛЕННЯМ СТАТЕВОЇ ПРИСТРАСТІ НЕПРИРОДНИМ СПОСОБОМ

Шигонін О. Б.

*Кримський юридичний інститут Одеського державного університету
внутрішніх справ, Сімферополь, Україна*

Статтю присвячено аналізу об'єктивних та суб'єктивних ознак умисного вбивства поєднаного із згвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом. Розглянуті проблеми, пов'язані з віднесенням кримінально-караних діянь до даної категорії злочинів та надається поняття даного злочину.

Ключові слова: вбивство, згвалтування, задоволення статевої пристрасті неприродним способом

Цілеспрямоване дослідження умисного вбивства поєднаного із згвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом, обумовлює, перш за все, необхідність з'ясування змістовної сторони даного поняття. Для цього необхідно визначити систему кримінологічно значущих ознак даного виду злочинів (особливості способів вчинення, особистості злочинця, мотивів злочинної поведінки тощо). При цьому слід враховувати, що кримінально-правове визначення умисного вбивства поєднаного із згвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом є вихідним для кримінологічного дослідження даного злочину у силу того, що саме наявність сукупності визначених законодавцем специфічних ознак складу злочину дозволяє відносити злочинне діяння до окремого кваліфікованого виду вбивства (передбаченого п. 10 ч. 2 ст. 115 Кримінального кодексу України).

Робота ґрунтується на положеннях Комплексної програми профілактики правопорушень на 2007-2009 рр., затвердженої постановою Кабінету Міністрів України № 1767 від 20.12.2006 р.; «Пріоритетних напрямків розвитку науки України на 2005-2010 рр.», які рекомендовані відділенням кримінально-правових наук (затверджених загальними зборами Академії правових наук України від 09.04.2004 р.).

Мета дослідження полягає у аналізі об'єктивно-суб'єктивних ознак умисного вбивства поєднаного із згвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом для з'ясування проблем, пов'язаних з віднесенням кримінально-караних діянь до даної категорії злочинів та надання поняття даного злочину.

В юридичній науці проблеми кримінальної відповідальності за умисне вбивство та окремі його види у своїх працях досліджували багато вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема, Александров Ю. В., Андрушко П. П., Бажанов М. І., Баулін Ю. В., Борисов В. І., Бородін С. В., Глушков В. О., Гороховська О. В., Грищук В. К., Дзюба В. Т., Коржанський М. Й., Куц В. М., Мельник М. І., Навроцький В. О., Нор В. Т., Сташис В. В., Шапченко С. Д., Яценко С. С. та ін. Криміноло-

гічному дослідженню умисних вбивств, присвячені праці Антоняна Ю. М., Голіни В. В., Гульдана В. В., Гульмана Б. Л., Даньшина І. М., Джужи О. М., Єнікеєва М. І., Закалюка А. П., Зелінського А. Ф., Костенка О. М., Панова М. І. та ін. Однак, незважаючи на значну увагу, зазначені дослідження лише частково (відносно окремих аспектів) торкаються проблеми запобігання такому різновиду умисного вбивства, як умисне вбивство поєднане із зґвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом.

Частина 1 ст. 115 Кримінального кодексу України передбачає кримінальну відповідальність за умисне вбивство, тобто «умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині» [4], вказуючи на основні ознаки вбивства: умисне вчинення; протиправність вбивства; обов'язковий наслідок – заподіяння смерті іншій людині. Пункт 10 ч. 2 ст. 115 Кримінального кодексу України передбачає відповідальність за умисне вбивство поєднане із зґвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом.

Враховуючи те, що найбільш аргументованим та поширеним є підхід, відповідно до якого, об'єктом злочину є суспільні відносини, вірним, на наш погляд, є положення, що об'єктом вбивства є суспільні відносини, що виникають із приводу недоторканості життя іншої людини [5, с. 8]. Таким чином основним безпосереднім об'єктом умисного вбивства поєданого із зґвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом є суспільні відносини, що виникають із приводу недоторканості життя іншої людини. Однак, крім основного безпосереднього об'єкта даний злочин має додатковий обов'язковий безпосередній об'єкт – суспільні відносини, що виникають із приводу статевої свободи та недоторканості людини.

Об'єктива сторона злочину характеризує процес вчинення злочину характеризується послідовним розвитком тих подій та явищ, які починаються злочинною дією (бездіяльністю) і закінчується настанням злочинних наслідків (результату). Виникає питання яким чином можуть розвиватися події та явища і настанням яких злочинних наслідків вони закінчуються коли особа вчиняє умисне вбивство поєднане із зґвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом?

Згідно з п. 14 постанови Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 року № 2 «Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров'я особи», умисне вбивство тягне відповідальність за п. 10 ч. 2 ст. 115 КК, «якщо воно було поєднане зі зґвалтуванням потерпілої особи або насильницьким задоволенням із нею статевої пристрасті неприродним способом, тобто мало місце в процесі вчинення зазначених злочинів чи одразу ж після нього. При цьому злочинні дії кваліфікуються і за ч. 4 ст. 152 чи ч. 3 ст. 153 КК або ще й за відповідною частиною ст. 15 КК. Умисне вбивство з метою задовольнити статево пристрасть із трупом також тягне відповідальність за п. 10 ч. 2 ст. 115 КК. У випадках, коли особу було умисно вбито через певний час після її зґвалтування чи насильницького задоволення з нею статевої пристрасті неприродним способом з метою їх приховання, дії винного кваліфікуються за сукупністю злочинів, передбачених відповідними частинами ст. 152 або ст. 153 та п. 9 ч. 2 ст. 115 КК» [9].

За своєю суттю, відповідно до законодавчого визначення (особливості юридичної конструкції) умисне вбивство поєднане зі згвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом (п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України) передбачає поєднання у їх органічній єдності двох окремих діянь: 1) умисного позбавлення життя іншої людини; 2) згвалтування або насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом.

Однак, по-перше, насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, що трактується як антипод природного статевого акту (що відбувається із залученням виключно тіл винного та потерпілого), не охоплює всього широкого спектру дій, що можуть вчинятися винним з сексуальних мотивів. Під задоволенням статевої пристрасті неприродним способом слід розуміти будь-які дії сексуального характеру незалежно від їх гетеро або гомосексуальної спрямованості (крім природного статевого акту). Це, зокрема, мужолозтво, лесбійство, орогенітальний контакт жінки з чоловіком або чоловіка з чоловіком, аногенітальний контакт чоловіка з жінкою, садистські дії сексуального характеру (наприклад, проникнення у піхву жінки певним предметом) тощо [6, с. 362]. До задоволенням статевої пристрасті неприродним способом варто віднести і такі імітації статевих актів, як сурогатна форма статевих зносин шляхом введення статевого члена між молочними залозами жінки, така ж форма, шляхом введення статевого члена між стиснутими стегнами жінки [3, с. 10-11].

Вчинення сексуального контакту з потерпілою особою за допомогою сторонніх предметів (палички, пляшки, ножа тощо) та інші подібні, так звані «садистські» дії, ігноруючи їх спрямованість саме проти статевої свободи та статевої недоторканності особи, кваліфікуються вітчизняними судами, як правило, як злочини проти життя та здоров'я особи, а не як сексуальні дії, незважаючи на вказівку у п. 2 постанови Пленуму Верховного Суду України № 2 від 30 травня 2008 р. «Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи» про те, що «насильницьке уведення в отвори тіла потерпілої особи різних предметів (палички, пляшки тощо) може кваліфікуватися за відповідною частиною статті 153 КК тільки за умови, якщо умисел винної особи був направлений на задоволення у такий спосіб статевої пристрасті неприродним способом» [10]. На наш погляд, зазначених помилок можна уникнути змінивши назву ст. 153 КК України на «Насильницькі сексуальні дії».

Законодавець низки зарубіжних країн, конструюючи норми, що передбачають кримінальну відповідальність за даний вид вбивства використовує більш вдалі формулювання щодо сполучення умисного вбивства з насильницькими сексуальними діями. Так, наприклад, КК Казахстану (п. «к» ч. 2 ст. 96) передбачає відповідальність за вчинення вбивства, поєднаного із згвалтуванням або насильницькими діями сексуального характеру [13], КК Азербайджану (ст. 120.2.6) за вчинення вбивства, поєднаного із згвалтуванням або іншими насильницькими діями сексуального характеру [11], КК Киргизії (п. 7 ч. 2 ст. 97) за вчинення вбивства, поєднаного із згвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті в інших формах [12], КК Російської Федерації (п. «к» ч. 2 ст. 105) [14] та Таджикистану (п. «м» ч. 2 ст. 104) [15] за вчинення вбивства з метою приховати інший злочин або полегшити

його вчинення, а так само поєднане із зґвалтуванням або насильницькими діями сексуального характеру.

По-друге, п. 14 постанови Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 року № 2 «Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров'я особи» містить вказівку, що «умисне вбивство з метою задовольнити статеву пристрасть із трупом також тягне відповідальність за п. 10 ч. 2 ст. 115 КК» [9]. Як слушно зазначають Шапченко С. Д. та Яценко С. С., саме по собі задоволення статевої пристрасті із трупом не може розглядатись ні як зґвалтування, ні як задоволення статевої пристрасті неприродним способом, передбачене ст. 153 КК [7, с. 225]. У даному випадку винний вчиняє не дії, спрямовані на полегшення вчинення об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 297 КК, яка полягає, зокрема, у вчиненні наруги над трупом, а вчиняє дії, спрямовані на позбавлення життя потерпілої особи (відповідно, посягання спрямоване проти життя особи) з метою вчинення насильницьких сексуальних дій, тобто дії, що складають об'єктивну сторону умисного вбивства (у даному випадку передбаченого п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України). Сутність таких дій в умисному позбавленні життя іншої людини заради досягнення сексуального задоволення, а не у надруги над трупом людини.

Таким чином, постанова Пленуму Верховного Суду передбачає поєднання умисного вбивства, передбаченого п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України, з більш широким колом насильницьких сексуальних дій ніж зґвалтування та насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом.

Відповідно до позиції Пленуму Верховного Суду України умисне вбивство тягне відповідальність за п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України, якщо воно мало місце в процесі вчинення зґвалтування потерпілої особи або насильницьким задоволенням із нею статевої пристрасті неприродним способом чи одразу ж після цих дій. А якщо особу було умисно вбито через певний час після її зґвалтування чи насильницького задоволення з нею статевої пристрасті неприродним способом з метою їх приховання, дії винного кваліфікуються за сукупністю злочинів, передбачених відповідними частинами ст. 152 або ст. 153 та п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України.

Постає питання, що слід розуміти під «одразу ж після» та «через певний час» після зґвалтування чи насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом? Одразу ж після може означати протягом декількох хвилин, або протягом декількох десятків хвилин чи протягом однієї або декількох годин. В свою чергу, вчинення умисного вбивства, наприклад, через 10 хвилин після зґвалтування потерпілої особи означає ніщо інше, як вбивство через певний час після зґвалтування.

На наш погляд, саме наявність мети приховати вчинене зґвалтування чи насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, а не часовий проміжок, і є підставою та необхідною умовою кваліфікації вчиненого діяння за сукупністю злочинів, передбачених відповідними частинами ст. 152 або ст. 153 та п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України, незалежно від проміжку часу між насильницькими діями сексуального характеру і позбавленням життя потерпілої особи. Приховати якесь діяння можна лише після його вчинення, незалежно одразу ж чи через певний час.

Таким чином, п. 9 і п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України (відносно зґвалтування або насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом) передбачають

відповідальність за два різних види умисних вбивств: в першому випадку умисне вбивство вчиняється з метою приховати цей (ці) злочини(и) або полегшити його (їх) вчинення, а у другому з метою реалізації сексуального мотиву. Тобто вирішальне значення має характер домінуючого умислу винного при вчиненні злочинного діяння.

Що стосується кваліфікації злочинного діяння безпосередньо за п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України, то практика вказує як на можливість умисного позбавлення життя потерпілої особи під час вчинення насильницьких сексуальних дій («в процесі»), так й вчинення насильницьких сексуальних дій з потерпілою особою після позбавлення її життя («умисне вбивство з метою задовольнити статеву пристрасть із трупом») [9]. Відносно ж вказівку у п. 13 постанови Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 року № 2 «Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров'я особи на вчинення умисного вбивства потерпілої особи «одразу ж після» згвалтування чи насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, то вона, на наш погляд, лише вказує на обов'язковість того, що позбавлення життя потерпілої особи охоплюється єдиним умислом винного, що вчиняє насильницькі сексуальні дії.

Деякі вчені, наполягаючи на тому, що смерть потерпілої особи як особливо тяжкий наслідок згвалтування може бути результатом її необережного або умисного вбивства, а дії гвалтівника, який умисно вбив потерпілу особу в процесі згвалтування або відразу після нього, необхідно кваліфікувати за сукупністю – п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України та ч. 4 ст. 152 КК України, аргументують це тим, що умисне вбивство та згвалтування – це злочини різні і за об'єктом, і за характером дій суб'єкта [8].

Дійсно, умисне вбивство, відповідальність за яке передбачена ч. 1 ст. 115 КК України (так зване, просте вбивство) і згвалтування, наприклад, це зовсім різні і за об'єктом, і за характером дій суб'єкта злочини. Але й умисне вбивство поєднане із згвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом, відповідальність за яке передбачена п. 10 ч. 2 ст. 115 КК – це теж окремих, зовсім інший на відміну від вказаних злочин, який має свої особливості та специфічні, покладені в основу його конструкції законодавцем ознаки. Особлива суспільна небезпека злочину, передбаченого п. 10 ч. 2 ст. 115 КК, полягає саме в «синтезі» вбивства й згвалтування, а тому згвалтування не утворює самостійного складу [1, с. 197].

Для кваліфікації діяння за ч. 2 ст. 115 КК України необхідна наявність хоча б однієї з обтяжуючих обставин, передбачених ч. 2 ст. 115 КК України. У випадку вчинення злочину, передбаченого п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України – це органічне поєднання умисного позбавлення життя іншої людини із насильницьким посяганням на її статеву свободу та статеву недоторканність (згвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом). Вчинення обох цих діянь, незалежно від просторо-часової комбінації їх поєднання, спрямоване на досягнення єдиного злочинного наміру винного.

Деякі вчені наполягають, що потерпілим від умисного вбивства поєданого зі згвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом можуть бути не лише особи, які щодо яких вчиняється сексуально насильство, але й інші особи. Так, Борисов В.І. та Куц В. М. вважають, що для визнання вбивства, поєданого із згвалтуванням, не має значення, чи вчинене вбивство потер-

пілої від зґвалтування, чи іншої особи, яка могла перешкодити його здійсненню чи повідомити про нього [2, с. 21]. Шевчук Ю. І. стверджує, що при умисному вбивстві, коли воно відбувається під час скоєння злочинів, передбачених ст.ст. 152. 153 КК України, а також під час замаху на ці злочини для того, щоб подолати опір потерпілої особи, позбавитися життя може як сама потерпіла особа, так і інші особи, наприклад, її близькі для того, щоб вона припинила чинити опір [16, с. 174].

Однак, як слушно зауважує Швець Ю. С., це занадто широке трактування поняття цього злочину. Вбивство особи, що могло перешкодити здійсненню зґвалтування або повідомити про нього, є вбивством з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення й повинно кваліфікуватися за п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України [17, с. 438]. Тобто поняттям «вбивство поєднане із зґвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом», на наш погляд, охоплюються виключно випадки позбавлення волі потерпілих від цих злочинів, але не інших осіб.

Таким чином, з урахуванням вищевикладеного, можна зробити висновок, що під умисним вбивством поєднаним із зґвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом слід розуміти умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині під час, після або перед її зґвалтуванням та (або) насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом, а також вчиненням інших насильницьких сексуальних дій, обумовлене сексуальними мотивами. Враховуючи те, що фактично можливе поєднання умисного вбивства, передбаченого п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України, з більш широким колом насильницьких сексуальних дій ніж зґвалтування та насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вважаємо більш коректним формулювання злочину, передбаченого п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України, як умисне вбивство «з сексуальних мотивів».

Список літератури

1. Антонян Ю. М. Серийные сексуальные убийства / Ю. М. Антонян, В. А. Верещагин, С. А. Потапов, Б. В. Шостакович. – М. : Юрид. лит., 1997. – 352 с.
2. Борисов В. И. Преступления против жизни и здоровья: вопросы квалификации / В. И. Борисов, В. Н. Куц. – Х. : НПКФ «КОНСУМ», 1995. – 104 с.
3. Игнатов А. Н. Ответственность за насильственное совершение действий сексуального характера / А. Н. Игнатов // Советская юстиция. – 1991. – № 12. – С. 10-11.
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001. - № 25-26. – Ст. 131.
5. Навроцький В. О. Злочини проти особи : [лекції для студентів юридичного факультету] / В. О. Навроцький. – Львів: юридичний факультет Львівського університету ім. Івана Франка, 1997. – 33 с.
6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка]. – К. : Юридична думка, 2007. – 1184 с.
7. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / [відп. ред. С. С. Сценко]. – К. : А.С.К., 2005. – 848 с.
8. Пономаренко Є. Обставини, що обтяжують кримінальну відповідальність за зґвалтування / Є. Пономаренко // Право України. – 2006. – № 7. – С. 82-86.
9. Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров'я особи : Постанова Пленуму Верховного суду України від 07.02.2003 № 2 // Вісник Верховного Суду. – 2003. – № 1 (35). – С. 2-11.
10. Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи : Постанова Пленуму Верховного суду України від 30.05.2008 № 5 [Електронний ресурс]. Режим доступу:
<http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/1A4F0DE6ACD2C759C225747A0031F4E0/>

11. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 16.07.1997. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 466 с.
12. Уголовный кодекс Азербайджанской республики. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 325 с.
13. Уголовный кодекс Кыргызской республики. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 352 с.
14. Уголовный кодекс Российской Федерации // Сборник кодексов Российской Федерации. М. : Издательство ЗАО «Славянский дом книги», 1997. – 608 с.
15. Уголовный кодекс Республики Таджикистан от 21.05.1998. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 410 с.
16. Шевчук Ю. І. Кваліфікація насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчинене щодо малолітньої особи або якщо воно спричинило особливо тяжкі наслідки / Ю. І. Шевчук // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 2005. – № 2. – С. 171-178.
17. Швець Ю. С. Проблеми кваліфікації умисних вбивств, поєднаних із згвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом / Ю. С. Швець // Держава і право. – 2006. – № 32. – С. 433-439.

Шигонин А. Б. Понятие умышленного убийства, сопряженного с изнасилованием или насильственным удовлетворением половой страсти противоестественным способом/ А. Б. Шигонин // Учені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія : Юридичні науки. – 2010. – Т. 23 (62). № 1. 2010. – С. 457-463.

Статья посвящена анализу объективных и субъективных признаков умышленного убийства сопряженного с изнасилованием или удовлетворением половой страсти неестественным способом. Рассмотрены проблемы, связанные с отнесением уголовно наказуемых деяний к данной категории преступлений и дается понятие данного преступления.

Ключевые слова: убийство, изнасилование, удовлетворение половой страсти противоестественным способом.

Shigovin A. The concept of intentional homicide connected with violation or violent satisfaction of sexual desire in an unnatural way/ A. Shigovin // Scientific Notes of Tavrida National V. I. Vernadsky University. – Series : Juridical sciences. – 2010. – Vol. 23 (62). № 1. 2010. – P. 457-463.

The article is devoted the analysis of objective and subjective signs of intentional murder attended with raping or satisfying with of sexual passion an unnatural method. Problems, related to attributing criminally of punishable acts to this category of crimes and the concept of this crime is given, are considered/

Ключевые слова: убийство, изнасилование, удовлетворение половой страсти противоестественным способом.

Надійшла до редакції 19.10.2009 р.